

HUKUK VE SİNEMA DERSİ:

NEDEN VE NASIL?

Emine Karacaođlu*

* Yrd.Doç.Dr., MEF Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku ABD, ekaracaoglu@gmail.com.

DERSİN OLUŞTURULMASI DÜŞÜNCEİ

Çok değil, bir 6-7 yıl geriye bakarsak Sinema ve Hukuk, Edebiyat ve Hukuk, Sanat ve Hukuk gibi derslerin klasik hukuk eğitimi içerisinde bağımsız bir yere sahip olmadıklarını görürüz. Hiç tereddütsüz, dersin hocasının sinemayı sevmesine bağlı olarak, teknik imkanlar da elveriyorsa, bir dersin belli bir konudaki film gösterimine ayrılması zaman zaman rastlanan uygulamalardandır. Öte yandan, yüksek öğretimde Bologna sürecinin de etkisiyle ders kataloğunun çeşitlendirilmesi olanağının artması, öğrencilerin klasik alan derslerinin yanında, alanla yakından uzaktan ilişkisi olmayan dersleri seçmelerine olanak tanıdığı gibi (spor derslerinden afet yönetimine, sanat derslerinden bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik dersler), alan dersleriyle göreceli olarak daha yakından bağ kuran hukuk bağlantılı sinema, edebiyat, sanat içerikli derslerin de ders kataloğuna eklenmesini kolaylaştırmıştır.

Sinemayla bağlantılı bir dersin ders olarak eklenebileceği düşüncesi, münferit uygulamalardaki olumlu geri dönüşler; bazı dersler kapsamında yapılan film gösterimlerinde öğrencilerin ana derse ilgilerinin arttığının fark edilmesi; başka okullardan mezun öğrencilerin okullarındaki benzer deneyimleri gözleri parlayarak paylaştığının ve filmde ele alınan konuları net bir şekilde hatırladığının fark edilmesi gibi düşüncelerle filizlenmiştir. Şüphesiz ki, dersin hocasının sinemayı sevmesi, güçlü bir dersi verme isteğinin olması da ön koşullardan birisidir. Başka bir ifadeyle, dersin ve materyallerinin hazırlanması zaman ve emek gerektirmekle birlikte, yararına inanmak dışında dersi vermek bakımından ayrıca özel bir eğitime ihtiyaç yoktur. Öte yandan sadece "keyifli" olması nedeniyle ders vermeye istekli olmak da, ciddi zaman ve emek isteyen bu dersin hafifsenmesi anlamına gelir.

HUKUK İLE SİNEMA İLİŞKİSİNİN KURULMASI

Hukuk ve sinema arasında çok yakın bir ilişki vardır. Öncelikle her ikisinin de hemen hemen herkesle, her olgu ile bağlantılı olduğu söylenmelidir. Sinema kurgusal bir dünyanın, farklı bakış açılarının

yansımalarını bize anlatır. Hukuk da çatışmaların kurgulanabilir bakış açılarını içinde barındırır. Her bir hukuk olayının farklı yorumlanma olasılığı her zaman için mevcuttur. Her ikisi de hayatın tam içinden geçen hikayeleri içinde barındırır. Sinemanın hukuka göre avantajı dış bakışla olayları bize bütüncül boyutta gösterebilmesi; tabloyu bir bütün olarak sunabilmesidir. Film sadece saf hukuki bir sorunu aktarmaz, aynı zamanda o sorun nedeniyle bireysel, toplumsal sonuçları da gösterir. Maddi olayların psikolojik etkilerini de görürüz. Anlatma ya da sınırlı alıntılama bütün tabloyu genellikle veremez. Kitap okumanın gençler arasında gittikçe azalmasının sinemanın önemini, eğitim aracı olarak kullanılmasını daha da öne çıkardığı söylenebilir. Sinemanın başka sanat dallarında olmayan büyük gücü, bütün sanat dallarını içermesinin yanında, onun kitleleşme niteliğidir.

Sinema ve hukuk bağlantısı birkaç başlık altında ele alınabilir. Öncelikle, sinemanın bir sanat olması, yaratıcıları ve yararlanıcıları bakımından bir hak ve özgürlük oluşturur: düşünce ve ifade özgürlüğü, sanat hakkı ve özgürlüğü bu boyutu yansıtır. Sinemanın çalışanları bir bütün olarak özellikli bir meslek grubunu oluşturduklarından, bu alandaki çalışma koşullarından kaynaklanan bazı hakları, özellikle sosyal hakları bakımından kendileri de hukukun konusunu oluştururlar. Sinema eserlerinin telif sorunu bir başka yönü ortaya koyar. Devletin sinema üzerindeki uygulamaları, sansür sorunu bu hakkın sınırları (!) tartışmasını ortaya çıkarır. Hukukun her alanı sinema filmine konu olabilir (anayasa hukuku-özgürlükler hukuku, medeni hukuk, iş hukuku, genel kamu hukuku, ceza hukuku, tıp hukuku vd.), her kavram hukuksal yönü ile tartışılabilir (ötanazi, insan ticareti, bedensel cezalandırma, ebeveyn-çocuk ilişkisi, çevre felaketleri vd.).

SİNEMANIN HUKUK EĞİTİMİNDEKİ YERİ

Sinemanın hukuk eğitimindeki yeri birkaç açıdan çok önemli. Bunlardan **birincisi**, Anayasa Hukuk, Ceza Hukuku, İdare Hukuku, Medeni Hukuk, Roma Hukuku gibi temel derslerle yabancılaşma, çalışma ve anlama yükü altına giren öğrenciler Hukuk ve Sinema gibi

derslerle özdeşleşme, rahatlama, idealist bakış açısı kazanma ya da özetle nefes alma fırsatı bulmaktadır. **İkincisi**, sinema aracılığıyla, aslında, anlatılan konuların bir çeşit görsel pratiği yapılmaktadır. Hukukta pratik ya da uygulamalı çalışma temel öğretim yöntemlerinden birisidir. Gerçek ya da kurgusal olaylarla, mahkeme kararları ile teorik bilgilerin anlaşılması ve yerleşmesi için, anlatılan her konunun ardından özellikle öğrencilerin tartışması amaçlanan pratik çalışmalar yapılır. Sinemanın da böyle bir amaca hizmet etmesi bakımından hukuk eğitiminde güçlü bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Görsel pratik olarak adlandıracağımız bu ders yönteminin ya da yardımcı ders aracının, konunun öğrenilmesi bakımından oldukça olumlu sonuçlar verdiği deneyim ve gözlemle sabittir. Örneğin, aşağıda yer verilecek olan **Ekmek ve Güller** filmi seyreden öğrencilerin sosyal hakları saymaları istendiğinde kolaylıkla teşhis edebildikleri görülmekte ve sosyal hakların insanca yaşam bakımından ne kadar önemli olduğu sonucuna kendilerinin ulaşabilmesi film sayesinde kolaylaşmaktadır.

Bu görsel pratiğin en önemli yanı, öğrencilerin hukuksal sorunları kendilerinin saptayabilmesidir. Sorunun ne olduğunu saptayabiliyorsanız, çözümü daha kolay bulabilirsiniz. Hukuk eğitiminde ise sorunu ders hocası verir, çözümü öğrencilerin bulması istenir. Oysa filmdeki hukuksal sorunları öğrencilerin kendilerinin görüp, çözümü kendilerinin bulabilmesi bir çeşit aktif öğrenme yöntemidir. Üstelik sinema hukuksal konuları çoğunlukla doğru olmayan biçimde aktardığından, yanlışların saptanması da aktif öğrenmeye olumlu katkı sağlamaktadır.

Üçüncüsü, yukarıda da belirtildiği üzere kuru anlatım yerine, duyguların, sosyal, ekonomik, psikolojik faktörlerin işin içine girmesi ile tartışma konusu olay tüm boyutları ile ele alınabilmektedir. Olayların arka planını sinema kadar hiçbir sanat ya da yöntemin veremeyeceğini söylemek herhalde yanlış olmayacaktır.

Dördüncüsü, filmlerle toplumsal değişimi, gelişimi anlatır; sansürle bir dönemin sinemayı hangi anlayışın biçimlendirdiğini öğreniriz. Bu çerçevede Türkiye

açısından baktığımızda sinemanın sadece hukuk alanında değil, toplumsal sorunlar bakımından da biraz sınırlı kaldığını, kısa bir araştırma ile nedeninin sansür uygulamalarına bağlanabileceğini keşfederiz. Sansür kurumu ile bu alandaki özgürlüklerin kısıtlanması, hem o dönemin tanıklığını engelleyerek Türkiye’de bir dönem yaşanan önemli toplumsal ya da siyasal gelişmeleri karanlıkta bırakmakta, hem de sinemadaki yaratıcılık ve gelişimin önüne geçmektedir.

Beşincisi, hukuk eğitiminde, film güçlü bir empati yaratabilmektedir. Hukuk Fakültesinden mezun olan bir kişi, hangi alanda çalışırsa çalışsın, yoğunlukla insan ilişkilerinin içinde olacaktır. İnsan ilişkilerinde genellikle gözden kaçan **insani boyut**, hukuk mesleğinin uygulanmasında olmazsa olmazdır. Öğrenci, adalet duygusunun başkaları açısından anlamını, kendisini adalet ihtiyacı olan birisinin yerine koyarak birebir hissedebilmektedir.

DERSİN İŞLENME VE DEĞERLENDİRİLMESİ YÖNTEMİ

Hukuk ve Sinema dersi sadece Hukuk Fakültesi öğrencilerinin değil, özellikle birinci veya ikinci yarıyılıda veriliyorsa, asgari bilgilendirme sağladığından tüm üniversite öğrencilerinin alabileceği bir ders niteliğindedir; dolayısıyla ortak ders alanına da yerleştirilebilir.

Hukuk ve Sinema dersi, bir anabilim dalı ya da tematik bir yaklaşım esas alınarak kurgulanmadığı için bütün hukuk alanlarıyla ilişkili bir program oluşturulabilir, yani değişik hukuksal konularda program çizmek mümkündür. Bu yönüyle son derece dinamik bir içeriğe sahip olması, her sene 14 haftalık programda yenileme yapılmasına, ders içeriğinin, istenirse, güncel tartışmalar etrafında yeniden biçimlendirilmesine olanak sağlar. Dersin her disiplinle ilgili olması ve disiplinler arası etkileşime açık olması, farklı alanlarda asgari araştırma ve bilgilendirme gerektirmektedir. İnsan haklarından ceza hukukuna, sağlıktan ticarete, demokrasiden eğitime her konu dersin içeriği bakımından elverişli olduğundan, dersin hocasının da çalıştığı anabilim dalına giren konular dışında hazırlık yapması gereklidir.

İki saat olarak kurgulanan dersin nasıl işleneceği konusunda değişik yöntemler düşünülebilir. **Birincisi**, ders öncesinde öğrencinin sınıfa filmi seyrederek gelmesi ve sınıfta tartışmaların yürütülmesi. Bu yönetime en büyük itiraz, birlikte film seyretme büyüünün kaçırılmasıdır.

İkincisi ise, derste filmlerden kısa parçalar gösterilmesi ve ardından tartışmaların yapılmasıdır. Bu yöntem de tüm "filmi" yansıtması bakımından, tartışmaların eksik yürütülmesi sonucunu doğuracaktır.

Üçüncüsü de, bir hafta film izlenmesi, izleyen hafta tartışmaların yürütülmesi. Bu yöntem de tartışma konularının azalması nedeniyle eleştiriye açık olmasına karşın, ilk ikisinin sakıncalarını içinde barındırmadığından daha tercih edilebilir görünmektedir.

Öğrencilere sonraki hafta yürütülecek tartışmalar için araştırma konuları verilebilir; okuma metinleri önerilebilir. Burada öğrenciden aşırı bir okuma yapmasını beklememek gerekir; amaç derinlemesine bilgi vermek olmadığından hukuksal tartışmaları yürütecek derecede okuma/araştırma yapmaları yeterli olacaktır.

Değerlendirme ölçütlerinin seçimi dersin okutulduğu üniversitenin bu alanda öğretim elemanına sunduğu hareket alanı ile bağlantılı olarak kurgulanabilir. Örneğin, sınav isteniyorsa, kısa sınav, vize, final, bütünlüme yapmak mümkündür. Değerlendirme ölçütlerinin takdiri öğretim elemanına bırakılmışsa, kanaatimizce, en uygun yöntemin her film için ya da en azından izlenen filmlerin yarısı için öğrencilerden değerlendirme yazılarının alınarak notlanması; yani bir çeşit seminer sisteminin uygulanması olduğu söylenebilir. Bu yöntemin tercih nedeni öğrencinin düşünmesi, iyi, etkili yazmaya çalışması, tartışmalara bu yolla daha aktif katılımının sağlanmasıdır.¹ Buna bir

¹ Ders deneyimlerimden öğrencilerin yaptığı birçok değerlendirmenin sinema dergilerinde yayınlanacak düzeyde etkileyici olduğunu söyleyebilirim; üstelik bu öğrencilerin bazıları ana derslerinde göreceli olarak daha zayıf öğrenciler. Bu yönüyle ders aynı zamanda bu

de araştırma ödevi olarak yönetmen ödevinin eklenmesi düşünülebilir. Bu ölçüt tercih edilecekse, öğrenci sayısının 30 – 50 arasında olması zorunludur.

Öğrencinin ders başarısı değerlendirilirken, değerlendirme yazıları ile yönetmen ödevinin niteliği, öğrencinin filmde ele alınan konuları tartışma başarısı esas alınmalıdır. Dolayısıyla, öğrencilerin gönüllü katılımı geldiği bu dersin makul olmayan zorlayıcılıkta olmaması daha uygun olacaktır.

FİMLERDEN SEÇMELER

Ders programı kapsamında tartışılması istenen konuda, hukukla doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantılı filmlerin gösterilmesine özen gösterilmektedir. Bu nedenle ders programında yer verilen filmlerin ağırlıkla "Mahkeme draması" (courtroom drama) filmlerden oluştuğu söylenemez. Bu çerçevede, sinemanın, filmlerin hukuk eğitimindeki yerini ortaya koymak bakımından, hukukla doğrudan ilgili olduğu için seçilen, 14 haftalık ders programı çerçevesinde önerilen bazı filmlere aşağıda yer verilmiştir. Gösterici olması bakımından bunlardan iki film üzerinde daha ayrıntılı olarak durulmaktadır.

1) Bülbülü Öldürmek (To Kill a Mockingbird²)

Amerikan Barolar Birliği Dergisi 2008 yılında yayımladığı "En İyi 25 Mahkeme Filmi" anketinde³ birinci sırada yer alan, **Robert Mulligan**'ın 1962 tarihli **Bülbülü Öldürmek** filmi sadece mahkeme filmi olmanın çok ötesine geçer. Filmde, idealist avukat karakteri "**Atticus Finch**" ile tanışır, hukukun

öğrencilerin kendine güvenini oluşturmasına da katkıda bulunuyor denilebilir.

² Sadece hukuk ve sinema bağlantısı nedeniyle değil, ama kendi başına Amerikan sinema tarihinde önemli bir yere sahip olan 1962 yapımı bu film, 50. yıldönümü dolayısıyla dijital teknoloji ile onarılarak yenilenmiştir, bakınız <http://www.amerikaninsesi.com/content/bulbulu-oldurmek-filmini-obama-sunacak-146427645/1206435.html> (Erişim Tarihi: 16.07.2012)

³ Bakınız, http://www.abajournal.com/magazine/article/the_25_great_test_legal_movies/

boğuşması gereken adalet, önyargı, ırkçılık gibi kavramları yakalarız. Hukuk mesleği açısından önemli olan başka mesajlar alırız: Finch'in çocuklarına söylediği "Eğer sana öğreteceğim numarayı öğrenirsen her türlü insanla çok daha iyi geçinebilirsin. Bir insanı gerçekten anlamamanın yolu dünyayı onun gözüyle görmektir. Onun derisinin içine girip dolaşmaktır...", "karşındakini anlamak istiyorsan, dünyayı onun ayakkabılarını giyip gezmelisin." cümleleri ile meslek açısından empatinin önemini fark ederiz.

Film adıyla, **adalet duygusunun** altını çizer: "Bülbülü Öldürmek Günahdır". Verilen her haksız karar bülbülün, adaletin ölümüdür aslında. Yine Finch'in çocuklarıyla konuşmasından alıntılanmak gerekirse: "Arka bahçedeki tenekeleri vurmanızı yeğlerim ama kuşların peşine düşeceğinizi de biliyorum. İstedığınız kadar karga vurun ama unutmayın: Bülbülü öldürmek günahdır." Nedenini ise şöyle öğreniriz: "Bülbüller yalnızca müzik üretirler, bizi eğlendirmek için. Bahçeleri yağmalamazlar, tarlalarda yuva yapmazlar. Yalnızca şarkı söylerler, hem de yürekleri paralanana dek. İşte o nedenle günahdır bülbülü öldürmek". Öte yandan, karganın zarar verdiği için öldürülebilmesi yalnızca bir metaforudur, "cezalandırılmalı" olarak anlaşılmalıdır.

Filmin adı aynı zamanda hukukun çaresizliğine, adaletin gerçekleşmediğine de vurgu yapar: hukuk sistemi, suç işlememiş, kimseye zararı olmayan "günahsız" insanları korumuyorsa, geriye ilahi adalet sığınmak dışında bir yol kalmamaktadır. İnsanların ilahi adalet dışında, bu dünyada sığınacakları, kendilerini koruyan, haklarını savunan bir hukuk sisteminin olması tüm sistemin adil işlemesi ve güven açısından da zorunludur. Adaletin bu dünyada gerçekleşmemesi insanları hukuk dışı yollara itebilir.

Filmde yargı sistemi ile yargının önemini anlarız. Irkçılığın öne çıktığı bir toplumda, Masum'un hakkını koruyacağı düşüncesiyle davanın yargıcı, Atticus Finch'ten davayı almasını ister. Karşımızda, maddi kazancı arka plana itmiş "fakir" ama kendisini mesleğine adanmış, adalete olan inancını uygulamaya geçiren bir avukat durmaktadır. Atticus Finch, 1929'da başlayan "Büyük Bunalm" sonucu, her şeyini kaybeden insanlardan üzülmemeleri, gururlarının bozulmaması için paraları yerine vekalet ücreti olarak pazı, ceviz gibi yiyecekler almaktadır.

İftira ile karşılaşan siyah bir kişinin (Tom Robinson) savunmasını, neredeyse herkesi karşısına almayı, yaptığı işten dolayı yüzüne tükürülmeyi göze alarak yürütmesi, adaletin hukukun temeli olduğunu, bu temelin farklılıklar üzerine kurulamayacağını gösterir. Kasabalı Robinson'u linç etmesin diye, kendi yaşamını tehlikeye atarak, gece boyunca hapisane önünde nöbet tutması hep adaletin yerine gelmesi içindir.

Biri kız (filmin de anlatıcısı), diğeri erkek iki çocuğunu yalnız büyüten Finch, müvekkilini her anlamda savunma mücadelesini, "çocuklarına bir şeyi yapmamalarını söyleme hakkı" adına yürütmektedir. Bu o kadar önemli bir cümledir ki, adaletin duygusunun mahkeme salonlarından önce insan vicdanlarında kurulması, oluşması gerektiği algısını bize aktarır. Bu kadar cesur, hukuka adalete inanan bir avukat modelini görebilmek belki günümüzde çok kolay değil, ama hukuk da zaten sadece olanı değil olması gerekeni de anlatmaz mı?

Filminden toplumda ırkçılığın son derece derin köklerinin olduğunu fark ederiz. Suçsuzluğu son derece açık olan Tom Robinson, sadece siyah olduğu için güvenilmez, her an suç işleme potansiyeline sahip olan, beyaz bir kadına acıma haddi bulunmayan bir suçlu olarak kabul edilir. Savunulmaması gerekir, öldürülmediği için yargılanması vergi mükelleflerinin parası boşa harcamak olarak görülür, pişmanlık ifade edilir. Suçsuzluğu tartışma gerektirmeyecek kadar açık olan Robinson, önyargılı jüri tarafından suçlu bulunur. Yargıcın ve avukatın adaletin gerçekleşmesi için nitelikli olması ya da mücadele etmesi yetmez, bu benzer ayağı

tamamlayan jürinin de görevinin sonucunun bilincinde olması gerekir.

Mahkemede siyahlara üst kat balkonun ayrılması, jüride hiç siyah olmaması (cinsiyet ayrımcılığı: kadın da yok), siyahların kasabadan uzak yerlerde oturması, film boyunca sokaklarda ve okulda hep beyazların görülmesi bu ayrımcılığı belirginleştiren diğer unsurlar olarak belirtilebilir.

Siyahlara yönelik önyargı ve ırkçılık dışında, bu duyguların başkalarına da yöneltebileceğini görürüz. İlk filmiyle Robert Duvall korkulan bir karakteri canlandırmaktadır: BOO. Boo'nun varlığı şöyle tanımlanır: "Radley'lerin evinde bilinmeyen bir yaratık oturuyordu". Boo, aslında filmin başka bir "bülbül" karakteridir. Satır aralarından Boo'nun çocukken çok başarılı olduğunu, imla madalyası aldığını ama babası tarafından fiziksel ve psikolojik şiddete maruz bırakıldığını, şiddet dolayısıyla yalnızlaştığını, "görünmediğini", böylece korkulacak bir nesneye dönüştürüldüğünü öğreniriz. Korkutuculuğunu ve gücünü görünmemekten alan⁴ Boo aslında öyle değildir: kimseye zarar vermez, hatta çocuklar için bir ağaç kovuşuna zaman zaman hediyeler bırakır. Filmin sonunda ise, korkulan Boo kurtarıcıya, Bay Arthur Radley'e dönüşür. Avukatın kızı Scout, önyargılarından arınmanın ne demek olduğunu, Boo'nun ayakkabılarını giyerek öğrenmiş olur.

Filmin Tom Robinson'un suçsuzluğunun kanıtlandığı Mahkeme sahnesinde Atticus Finch çok anlamlı bir

konuşma yapar: "Bu ülkede mahkemelerimiz büyük eşitleyici kurumlardır. Mahkemelerimizde bütün insanlar eşit sayılır. Ben mahkemelerimizin ve jüri sistemimizin dürüstlüğüne inandığım için bir idealist değilim. Bu benim için bir ideal değil, yaşayan ve işleyen bir gerçektir." Bu konuşma Finch'in olması gerekeni içselleştirdiğini vurgular. Bu mesaj tüm hukuk öğrencileri bakımından da bir ideal, yol gösterici olabilmelidir. Uygulamada her zaman öyle gerçekleşme de, biliriz ki olması gereken, Adalet Tanrıça'sı **Themis**'in yaptığı gibi, gözlerin bütün önyargılara, bütün renk farklılıklarına, ekonomik farklılıklara, cinsiyet farklılıklarına karşı kapatılmasıdır.

Yargı fonksiyonunun aktörlerine duyulan güven, bu kişilerin yerine getirdikleri görevin önemini "hukuk mücadelesi" olarak nitelendirilmesi ile belirginleşmekte, davalar kaybedilse bile "her şeyin yapıldığı" inancı yine de adaletin tecellisi umudunun korunmasına hizmet etmektedir. Bir avukatın kaybettiği davalar bakımından kendisine, yerine getirdiği göreve duyulan saygı, mahkeme salonundan ayrılan Avukat Atticus'a siyah izleyicilerin üst katta kendilerine ayrılan "siyah balkon"da ayağa kalkarak gösterilmesi ile vurgulanır. Atticus'un üst kat balkonunda bulunan kızı da bu saygıya katılmaya davet edilir: "Bayan Jean Louise, ayağa kalkın. Babanız geçiyor."

Bu film ile, toplum ile bireylerinin sağlam oluşumu bakımından adaletin ne kadar önemli olduğunu anlarız. Film bir yandan yargı sistemini (avukat başta olmak üzere, yargıcı ve hatta kanun uygulayıcısı olan şerifi) olumlayarak güven verirken, diğer yandan yargının başka bir unsurunun (filmde beyaz jürinin) önyargısının verilen tüm adalet mücadelesini boşa çıkarabilme ihtimaline hazır olmamız uyarısında bulunur. Ancak son mesaj yine de adaleti aramaktan vazgeçmememiz gerektiğidir.

⁴ Esinlenme için bakınız, Michael Foucault, **Hapishane'nin Doğuşu**, İmge Yayınları, Ankara 2001

2) Biz Kazanacağız (Drommen - We Shall Overcome)⁵

Üzerinde durulacak ikinci film Danimarka filmi **Drommen, We Shall Overcome** ya da **Biz Kazanacağız**. Yönetmen Niels Arden Oplev, bu filmi gerçek olaylardan esinlenerek kurgulamış. Olay 1969 yılında Danimarka'da, kırsal bir bölgede yaşayan ve kasaba okulunda 6. sınıfa başlayan 13 yaşındaki "Fritz"le ilgilidir. Babası, depresyon nedeniyle filmin hemen başında hastaneye yatar. Filmin sonunda depresyonunun kaynağını çocuklarının başına kötü bir şey gelmesi düşüncesinin oluşturduğunu öğreniriz.

Danimarka'da okullarda dayak 1967 yılında hukuken yasaklanmıştır. Ancak Fritz ilkokula başladığı gün bir öğrencinin Müdür tarafından dövüldüğüne tanık olur. Dövülen öğrenci o kadar korkmaktadır ki, dayak öncesi kusar. Müdür'ün lakabı "General"dir. Film boyunca Müdürün bir diktatör gibi hoşgörüsüz, acımasız, intikamcı, otoritesini kabul ettirmek için hiçbir şeyden çekinmeyen, milli duyguları besleyen marşların öğretilmesi tercih eden, farklılıklara "zencilere ve zenci müziği"ne karşı hoşgörüsüz, hatta ırkçı bir karakterini, ama aynı zamanda bir korkak olduğunu, yaptıklarını inkâr ettiğini, hatta yalana başvurduğunu görürüz. Bu kişinin şahsında bir diktatörün kişiliğini belirlemektedir.

⁵ Bu film, seyredenler tarafından (akademisyen ya da öğrenci) hukuk bağlantısının nasıl kurulduğu sorusunun sıkça yöneltildiği filmlerden birisidir. Bu bakış açısı aynı zamanda herkesin Hukuk ve Sinema dersini verebileceği anlayışını tartışmaya açmaktadır. O nedenle burada bu filme daha ayrıntılı yer verilmiştir.

Müdüre göre bedensel cezalandırma öğrenciler arasında disiplini sağlamak için gereklidir. Aileler de bu yaklaşımı kabul eder görünmektedir. Fritz bir süre sonra, kendisiyle dalga geçen çocukların kurduğu bir tuzak sonrası, mutlak itaat isteyen müdür tarafından şiddetle dövülür, yırtılan kulağına dikiş atılır. Okula gelen özgürlükçü stajyer müzik öğretmeni Freddie Svale aileyi kötü muameleye karşı şikâyetçi olmaları konusunda ikna eder. Ancak polis olayın kendilerini ilgilendirmediklerini; kulağa dikişi atan doktor da iş kaygısı ile tanıklık edemeyeceğini söyler, Fritz'in okulda hemşire olarak çalışan annesi de işten atılır. Bu süreçte müzik öğretmeni hep yanındadır, zaten okula da yeni bir soluk getirmiştir. Otoriter yönetimlerin simgesi olan marşların yerini, rock and roll, Beatles alır ve öğretmen Svale her öğrencinin eline bir müzik aleti ve çalgı verir. Öğrencilerin dersi sevmelerini, hatta dersin bir parçası olmalarını sağlar. Fritz'i, televizyonda gördüğü Martin Luther King ile tanıştır; ünlü "bir rüya var" konuşmasının uzunçalarını verir; Fritz 1968 özgürlük hareketlerini, bireyselliği, hakları olduğunu, hatta kendi adını seçebileceğini öğrenir; Alman kökenli Fritz olan adını Martin olarak değiştirir; saçlarını da Kızılderili yerlilerininki gibi kestirir. Bu da onun yaşadıklarını protesto etme biçimidir. Sadece farklı olmasından, köyden gelmesinden dolayı yaşadığı haksızlıklara, dalga geçilmesi pahasına bu şekilde tepki vermektedir.

Okul yönetimi, ki içinde bir de avukat vardır, Müdürün yalanları (Fritz'i deli olan babasının dövdüğü) ve tek tanık olan müzik öğretmenin stajının onaylanmaması tehdidi ile korkutulması sonucunda ifade vermemesi nedeniyle Müdürü suçsuz bulur.

Öte yandan, saygı ile kurulamayan otoritenin korkuyla sürdürebilmesi zamansallıkla sınırlıdır. Korkmayanların sayısının artmasıyla, o otoritenin de sonu görünmeye başlamıştır. Filmde Müdür, tek bir çocuğun fiziksel cezalandırmaya karşı çıkışı ile otoritesini sadece Fritz karşısında değil, artık tüm sınıf karşısında da yitirmiştir. Hiçbir öğrenci Müdür'ün istediği marşı söylemez. Fritz de söylemez, yine de vazgeçmez ve tek başına olacağını bilse de, sınıfta Müdür'e defalarca "yalancı" diyerek, ona saygı

duymadığını gösterir. Müdür'ün tek yaptığı Fritz'i acımasızca tokatlamaya devam etmektir. Film Müdür'ün kalp krizi geçirecek ölümü, kendisine olan saygısını yitiren müzik öğretmeninini yaptığı ile yüzleşmesi ile sona erer.

Bu film 1960'ların toplumsal yapısını gözler önüne sermektedir; ancak, bu yapıda **hukuksal** (bedeni cezanın yasaklanma süreci), **ekonomik** (geleneksel tarımın yerine modern araçlar almaktadır), **siyasi/liberal** (özgürlük, kölelik gibi kavramların tartışılması, Vietnam savaşı protestoları, bunların Danimarka'nın bir köyündeki yansımaları; bir müdürün şahsında otoriter yönetimlerin, ırkçı bakışın sorgulanması, sivil haklar mücadelesi), **teknolojik** (evlere televizyonun girmesi) çerçevede bir toplumsal değişimin yaşandığı gözlenir. Filmin arka planda yansıttıkları bir tarihsel değişime tanıklıktır aslında. Aynı zamanda filmle birlikte, farklı olmak ve farklı olmaya karşı toplumun tepkisine rağmen devam etmek, kendi kişiliğini geliştirmek, hatta ismini seçebilmek, insanların ideallerinden çıkarları karşılığında dönebileceğini görmek bakımından kişilik hak ve özgürlüklerini, yaşamın gerçeklerini, insanlık hallerini görme olanağımız olur.

Gerçek olaylardan esinlenen bu film bu yönleri ile tartışıldıktan sonra, bir karar okumasına geçeriz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin bir kararından⁶, 15 yaşındaki öğrenci ve Birleşik Krallık vatandaşı, ve Birleşik Krallık'ın "uluslararası ilişkilerinden sorumlu" olduğu Man adasında yaşayan Tyrer'in hikayesini öğreniriz. Tyrer, Çocuk Mahkemesi'nin 1972 tarihinde verdiği kararla, aynı okuldaki bir öğrenciyi yaralamaktan suçlu bulunmuş ve kaba etine üç kez sopa ile vurulma cezasına çarptırılmıştır. Bu cezaya karşı yapılan temyiz başvurusu üzerine, Man Adası Yüksek Mahkemesi, kararı aynı yıl onamıştır. Ceza polisler tarafından polis karakolunda, babasının ve doktorun önünde uygulanmıştır. Ceza aleyhine İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ne başvuruda bulunulmuştur.

⁶ Tyrer - Birleşik Krallık, Başvuru no:5856/72, 25.04.1978 tarihli karar, Çeviren: Osman Doğru, <http://İHAM.anadolu.edu.tr/İHAMgoster.asp?id=28>.

Bu film ve izleyen kararın değerlendirilmesi çerçevesinde öğrenciler aşağıdaki noktalarda bilgi sahibi olmaktadır:

- genel olarak geçmişte, hatta yakın zamana kadar korkuya, cezalandırmaya ya da intikama dayanan disiplin uygulamalarına maruz kalınmasını; disiplin yaptırımı olarak bedensel cezaların yakın zamana kadar uygulanmaya devam ettiği;
- genel olarak 18 yaşından küçüklerin, film çerçevesinde de 13 yaşındaki Martin'in İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ne şikâyetçi olup olamayacağı;
- Martin'e uygulanan muamelenin hukuken nasıl nitelendirilebileceğini (işkence, insanlık dışı, onur kırıcı muamele ve ceza olup olmadığı, bunlar arasındaki farkları); Martin Müdür'ün odasında kimse görmeden bir tokat yemiş olsaydı, cezanın niteliği bakımından bir değişim yaratıp yaratmayacağı;
- halkın çoğunluğunun bu cezaya taraftar olmasının, hatta cezanın referandum konusu olmasının bedensel cezanın kabul edilebilirliğine etkisi hakkındaki tartışmalar,
- bu cezaya maruz kalan bir kişinin Mahkemedeki davasından vazgeçip geçmeyeceği.

Film ve karar birbirlerinin anlaşılmasını daha da kolaylaştırmaktadır.

3) Ekmek ve Güller (Bread and Roses):

Ken Loach'un çok sayıda filmi hukuk çerçevesinde doğrudan kullanılacak bir ders kaynağı özelliği taşır. Bunlardan birisi de **Ekmek ve Güller**'dir. Film taşeron bir firmada çalışan temizlik elemanlarının sosyal hakları üzerinde durmanın yanı sıra, kaçak göçmen, kaçak işçi, taşeronluk, sendikal sorunlar üzerinde de eleştirel bir bakış açısı sağlar. Hukuk okumak için para biriktiren Meksika kökenli bir temizlik elemanı, işe yeni giren bir diğerine, kendilerinin iş yerinde "görünmez" olduğunu,

kendilerini kimsenin fark etmediğini söylemesi filmin en çarpıcı noktalarından birisidir.

Bu filmi izleyen öğrenci sosyal hakların önemini kendiliğinden kavramakta, bu hakların insan yaşamındaki yerini, eksikliğinin yol açtığı sosyal sorunları doğrudan görüp değerlendirebilmektedir. Film izledikten sonra yaptığımız ufak bir araştırma, 1912 yılında tekstil işçisi kadınların “Ekmek ve Güller”i grevlerinde bir slogan olarak kullandıklarını, “daha iyi yaşam şartları için ‘ekmek’ ve hak ettikleri sevginin ve dünya güzelliklerinin sembolü olarak ‘güller’” istediklerini öğreniriz.

4) Demir Çeneli Melekler (Iron Jawed Angels):

Katja von Garnier’in bu filmi ile Amerika’da kadınların 1912-1919 yılları arasında oy hakkı için verdikleri gerçek mücadelelere tanık oluruz. Oy hakkının/genel oyun önemini, oy kullanamayan kadınların daha sağlıksız koşullarda, daha az maaşla çalıştığını, kadınların bireysel ve sosyal haklarının erkekler kadar güvenceli olmadığını, sosyal konum olarak ev ve çocuklarla sınırlanmak istediklerini; günümüzde bazen kullanmadığımız oy hakkı için, yüzyıl önce kadınların dövüldüğünü, aşağılandığını, hapsedildiğini, hapisanede açlık grevlerine gidip, doktor kontrolünde zorla beslendiğini yine de vazgeçmediklerini, demokrasi tartışmalarını görürüz.

Filmin bu ders kapsamındaki değişmez filmlerden birisi olduğunu vurgulamak gerekir.

5) İçimdeki Deniz (Mar Adentro – The Sea Inside):

Alejandro Amenábar’ın yine gerçek hikâyeden uyarlanan bu filmi, bize ötanazinin lehinde ve aleyhindeki tüm tartışmaları sunarak, tarafların duygularını yansıtarak, bu konu üzerinde düşünmemizi sağlar.

Film ile ötanazi çeşitleri, bu kavram etrafındaki din, hukuk, beden üzerindeki iktidar tartışmaları; ülkelerin ötanaziye yaklaşımları, yargı kararları ele alınmaktadır.

6) 12 Kızgın Adam (12 Angry Men):

Jüri sistemini eleştiren Sidney Lumet filmi, vicdan sahibi, işin sorumluluğunu ve sonuçlarının farkında olan bir jüri üyesinin, yargılanan çocuğun itham edilen suçu işlediğine dair “makul şüphe” kavramını tartışmaya açarak, ölüm cezası kararını nasıl beraata dönüştürebildiğini ele almaktadır.

Önyargı, ırkçılık, savunma makamının görevini yapmaması eleştirilmekte, jüri sistemi de karakterler üzerinden sorgulamaktadır.

7) Hüküm (Verdict):

Bir diğer Sidney Lumet filmi, iyi kazanırken, mesleki acımasızlığın kurbanı olarak saygınlığını, ekonomik gücünü, umudunu kaybeden, hastanelerde müvekkil kovalayan, inancını yitirmiş bir avukatın, doktor hatası nedeniyle “bir bitki”ye dönüşen genç bir kadınla karşılaştığında, adaleti hatırlaması ve mücadelesi işlenmektedir. Bu filmde güçlü doktorlar ve güçlü avukatları, kötü bir yargıcı, ama iyi bir jüriyi, haklı bir mücadelenin kazanılabileceğini görürüz.

Hukuk ve Sinema dersinin, yukarıda da bahsedildiği üzere, son derece dinamik bir ders olması, film listesinin bunlarla sınırlı olmadığına altının çizilmesini gerekli kılar. Klasik derslerde yıllarca aynı kaynaklar kullanılırken, bu derste seçilen temaya göre her hafta filmler ve tartışmalar değişmektedir.

Bu ve benzeri filmler, iyi ve kötünün (avukat, yargıç ya da jüri), değerlerin, bunların insan yaşamı üzerindeki yerinin ve etkilerinin içeriğini doldurur. “Mesleğinizde

iyi bir avukat, yargıç, savcı olun” cümlesi önemli, ama etkisizdir. Ama öğrenciler iyi bir avukatın davayı kaybetse bile nasıl bir fark yarattığını algıladıklarında,⁷ bir yargıcın insan hayatını elinde tuttuğunu anladıklarında, bir jürinin nasıl büyük bir sorumlulukla karşı karşıya olduğunu gördüklerinde, meslek alanlarının insanlardan oluştuğunu; iyi ile kıvanç, kötü ile utanç duyarak ilerde yerine getirecekleri mesleklerle, insanın kaderini ellerinde tuttuklarını, aynı duyguların kendileri aracılığıyla yaşanacağını fark etmeleri sinemanın gücü ile olabilmektedir. Sinema bu anlamda öğrenciler için çok önemli bir yol gösterici araç olarak kabul edilebilir. Bu özelliğe eklenen keyif de cabası.

Sonuç olarak, Hukuk ve Sinema dersi öğrencilerin genel olarak sevdikleri sinemayı bir de başka açıdan tanımalarına olanak vermekte, hukuku başka bakış açılarıyla öğrenmelerini, eleştirmelerini sağlamaktadır.

⁷ Örneğin, **Bülbülü Öldürmek** filmindeki Atticus Finch karakterinin filmi izleyenlerde avukat olma duygusu ve coşkusu yarattığı değerlendirme için bakınız, http://www.abajournal.com/magazine/article/how_i_learned_to_litigate_at_the_movies